

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Kieviten weten van aanpassen

D. M. DE VRIES en G. DE VRIES-SMEENK

Dieren met een ruim aanpassingsvermogen aan veranderende omstandigheden, de niet vastgeklonkenen, hebben alle kans om de benauwende bevolkingsaanwas en verstedelijking van het platteland te overleven. Tenminste, indien de mens blijk geeft open oog te hebben voor de natuur, de dieren als verworvenheden, levende kleinoden veelal, der oeroude ontwikkeling duldt en hun een, zij het bescheiden, aandeel in het voortgebrachte voedsel gunt. Daar ontbreekt echter helaas maar al te vaak veel aan, vooral in de Latijnse landen van ons werelddeel, waar miljoenen er maar op los knallen, dit vooral tijdens de indrukwekkende najaars-trek der vogels, ook bij wijze van vrijetijds-besteding, aldus de natuur schrikbarend ver-

armend met alle nare gevolgen van dien. Zoiets kan men geen „sport” noemen, zijnde botviering van tot ware bezetenheid opgevoerde jacht- en vernietigingsdriften, die zich van Italië nu ook overslaand naar Afrika, mensonterend uitleven.

Nochtans is het te plaatsen, dat in dorre, arme landen, alwaar de bevolking als het ware snakt naar elk beetje dierlijk eiwit, naast vissen ook vogels, tot kleine toe, verorberd worden teneinde mede te helpen de honger te stillen. Reden te meer tot oogst-opvoering door verhoging van de bodemvruchtbaarheid alsmede door een behoorlijke waterregeling. Zulks is noodzakelijk om welvaart te verwerven als voorwaarde voor welzijn, daar immers de biomassa,

zowel in als boven de grond, er door toeneemt (D.L.N. 72: 279-284). Nu is het wel zo, dat alleseters, de mens voorop, daar het meeste baat bij hebben. Ziet hoe bijvoorbeeld snuggere vogels, zoals Zwarte kraaien, Eksters en meeuwen, zich vermeerderen, ondermeer dank zij al dat teveel weggegooid voedsel, waarbij zich Merels en Koolmezen voegen, die in het bijzonder voordeel trekken van de in zwang gekomen wintervoeding bij huis. In dit verband zegt het wel iets, dat in het ongunstige jaargetijde de villawijken uitmunten door vogelrijkdom, ook wat het aantal soorten betreft, zoals ons uit tellingen over het gehele land is gebleken. Zulks dan afgezien van de aan wormen en emelten rijke vruchtbare graslanden alsmede de natuurlijke schatkamers der Waddenzee, ware trekpleisters zijnde voor talloze vogels.

Evenwel lijkt het ons ook bij deze voorbeschouwing, een goede zaak dienende, niet overbodig nadrukkelijk te herhalen, dat bij de noodzakelijke cultuurmaatregelen slechts verantwoorde toepassing van scheikundige bestrijdingsmiddelen op zijn plaats is.

Indien het anders kan, des te beter! Zo kan het voortwoekeren van lastige onkruiden in weiland doorgaans voorkomen worden door afdoende zorg te besteden aan de geslotenheid van de graszode (D.L.N. 74: 8-12). Het is als met een welgevoed lichaam, niet overwerkt of door al maar spanningen gesloopt, dat al die medicijn giften meestal niet van node heeft. Afgezien van dit alles, blijft behoud of opnieuw scheppen van natuurterreinen geboden, mede teneinde het voortbestaan van op bepaalde wilde planten aangewezen diersoorten, zoals sommige vlinders, mogelijk te maken, die als voedsel-specialisten te kieskeurig zijn om zich met goed gevolg aan te passen aan de ver doorgevoerde cultuur.

Nu dan onze, dank zij vooral de eieren,

meest geliefde „weidevogel”: de Kievit! Zoals naderhand zal worden verduidelijkt, staan deze aanhalingstekens er geenszins voor niets. In het begin der vijftiger jaren zagen ook wij de toekomst van deze kwieke luidruchtige vlaktevogel (fig. 1) in onze lage landen langs de zee niet bepaald rooskleurig in, mede in verband met het nagenoeg verdwijnen van de onbemeste en vochtige hooilanden, de eens zo uitgestrekte blauwgraslanden, schraallanden of onlanden, met slechts één korte snede in de nazomer. Aldaar gevoelden zich immers de Kieviten met Grutto's, Tureluurs en Watersnippen bijster thuis, althans in de broedtijd. Maar vooral dank zij de hoopvolle uitkomsten van de in 1950 aangevangen en sindsdien doorgezette geregelde vogeltellingen in het Wageningse Binnenveld, gelegen in de zuidelijke Gelderse Vallei, in de oorlogsjaren ontwaterd en bemest, kregen we een andere kijk op de inmiddels gebleken slechts tijdelijke teruggang van de Kievit (o.a. Kali 59: 304-311; D.L.N. 70: 16-19; Landbouwk. Tijdschrift 84: 15-24; D.L.N. 77: 86-92; 78: 129-144). Deze kon naar alle waarschijnlijkheid in hoofdzaak worden toegeschreven aan de meer vastelandse weersgesteldheid van de jaren twintig tot en met veertig met hun meermalen strenge winters en droge zomers, uiteraard ongunstig voor deze veel wormen verslindende pleviersoort.

Wij zagen het ginds voor onze ogen gebeuren, hoe de Kieviten van de fraaie blauwgraslanden van voorheen via enkele bouwlanden en nog dofgroen uitzien de minder vruchtbare struisgrasweiden zelfs tot broeden kwamen op goede, glanzend groene Engels-raaigrasweilanden. Ook daar evenals op blauwgrasland een kort grasgewas, waardoor deze vogel bij het voedselzoeken naar eigen aard kan rennen, het gezegde getrouw „hij loopt als een Kievit”. Een pluspunt boven het schrale land is, dat er op de welige wei-

Fig. 1. *Kievit in grasland.*

den volop van de zozeer begeerde regenwormen vlakbij het nest zijn. Nadelig kan echter verontrusting tengevolge van de ontsluiting werken, hoewel onder het vee van runderen, naar verluidt, minder te duchten valt dan van schapen.

Wat een op plevierenmanier met tussenpozen dag en nacht dooretende Kievit zoal aan wormen nodig heeft om voldoende aan de kost te komen? Het is niet mis, te weten de helft van zijn eigen gewicht, zijnde 200 gram per etmaal. Bij aanhoudende droogte en bij invallende vorst, wanneer de wormen dieper de grond inkruipen, gaat het voor de Kieviten dan ook gauwer nijpen dan voor kraaiachtigen, lijsters en Spreeuwen, die veel meer gerechten, waaronder fruit, op hun menu hebben. 's Zomers mijden de Kieviten het dan hete en droge zuiden, terwijl zij in het voor onze gebieden ongunstige jaargetijde bij vorst, vooral indien deze gepaard gaat met sneeuwval, weldra zuidwestwaarts

op de wieken gaan, tenzij zij in het voorjaar al aan het nestelen getrokken zijn, hetgeen hun dan ook geducht kan opbreken.

Onttruimden der gewoonte getrouw na de voorafgaande vaak barre winters nog in het begin der vijftiger jaren de aldaar pleisterende Kieviten al voor het eind van november het zuiden van de Gelderse Vallei, dat was volgens gegevens van Dr. Ir. G. W. Harmsen ongeveer een maand later dan bij de stad Groningen, bij het daarop zachter worden van de winters bleven zij in groeiend aantal steeds langer hangen, totdat zij in de milde winter van 1961 voor het eerst geheel overbleven met in het Wageningse Binnenveld gemiddelde aantallen van 2318 in december en 1162 in de anders vrijwel kievitloze midwintermaand. Na de uiterst strenge winter van 1963 vertrokken de Kieviten dat jaar vandaar weer in november, hoewel het toen zacht weer was. Er blijkt dus een nawerking te bestaan, hetgeen wij

voor de Grutto ook opmerkten bij de keuze van broedterreinen na droogte en eveneens na het onder water komen van vertrouwde nestelplaatsen. Herinneren wij ons voorts nog, hoe in de zeer droge en warme zomer van 1959, toen er voor de vogels vrijwel niet aan wormen te komen was, de kievitenstand uitdunde. Opvallend was, hoe toen de nog in ons land verblijvende vogels door de nood gedrongen hun heil zochten op wegbermen, vlak bij boerderijen en zelfs op besproei-de gazons en in stadsparken, waar nog wat voor hen te halen viel. Zelfs de Merels, reeds wonderwel aangepast aan de mense-lijke samenleving (D.L.N. 69: 285-287), bleken toen in het bijzonder bij de voedselvoor-ziening voor de jongen moeilijkheden te heb-ben. Om terug te komen op de Kieviten, kunnen wij ons niet aan de indruk onttrek-ken, dat zij door de gunstige ervaringen toen opgedaan met de mens, hier aan schuwheid verloren hebben. Kwam de Merel tot ons vanuit het bos, ook de Kievit van achteraf uit de polder lijkt steeds meer aan te pap-pen bij de welwillend tegenover de vogels staande mens uit het noorden, die gelukkig in toenemende mate met de natuur gaat meelevén, hoe meer hij deze missen moet. Gedurende de laatste jaren is het welhaast gemeengoed geworden, dat de Kievit zelfs op korte afstand van het erf nestelt temid-den van het grazende vee. In Friesland, al-waar men na het eierrapen, waarop men zozeer verzot is, als tegenhanger de vogels terdege tracht te ontzien en waardevolle zo-genaamde nazorg aan de nesten besteedt, was zulks wellicht al eerder het geval. Overi-gens is ons opgevallen, hoevele Kieviten er tegenwoordig tijdens de broedtijd huizen in gebieden met gemengd bouwland en gras-land.

Zij nestelen daar dan vooral in die bouw-landen, welke in het voorjaar nog kaal zijn, zoals bieten- en aardappelakkers, eveneens

in trek bij de Gele kwikstaart, terwijl de beweide graslanden in de buurt vooral als eetgelegenheid dienen. De afkeer voor bos, boomgaard en andere houtgroei in de om-geving der broedplaatsen, die ons eertijds trof en ook in Engelse geschriften werd be-klemtoond, lijkt daarbij af te nemen. Maar de Kievit is dan ook een weerbare vogel, die het tegen loerende stropers als Eksters en Zwarte kraaien alsook tegen meeuwen veel-al met goed gevolg durft op te nemen, ter-wijl de jongen keurig, bijvoorbeeld in een greppel, wegkruipen.

Afgezien van de naar voren komende voor-keur voor gemengde gebieden, worden stre-ken met verreweg overwegend akkerbouw ook al in het broedseizoen door Kieviten bevolkt. Uit een uitgebreid onderzoek over het gehele land met behulp van de 10-ha-bloktranssect-methode is ons verscheidene jaren geleden reeds gebleken, dat de gemid-delde aantallen Kieviten voor 249 grasland-en 123 bouwlandblokken onderscheidenlijk bedroegen 5,7 en 1,5, waarnaast 52 heide-velden, 10 hoogvenen en 34 zanden slechts uit de bus kwamen met gemiddelde waarden van 0,8, 0,2 en nog eens 0,2. Uit deze ge-talletjes blijkt zonneklaar, dat ook voor on-ze Kievit de baat der landbouwgronden uit-gaat boven de rust en het geringere gevaar der woeste dreven (Stikstof 73: 557-567). Tevens is het wel duidelijk geworden, dat betreffende de Kievit bezwaarlijk meer van weidevogel, in de zin van graslandvogel, ge-sproken kan worden, veeleer van vlaktevo-gel, hoewel boomgroei de Kievit toch min-der afstoot dan luchtzangers als Veldleeuwe-rik en Graspieper. Dat er in het algemeen niet nog meer Kieviten broeden op bouw-land kan zijn reden wel hierin vinden, dat dit vooral op drogere gronden gevonden wordt, juist minder verkieslijk voor deze ple-vier, ofschoon hij zich daarop toch beter kan voeden dan bijvoorbeeld de Grutto met zijn

Fig. 2. *Kievit op gazon, Kampereiland 14-9-1969.*

lange en dunne boorsnavel. Wel degelijk kan echter van weidevogel in engere zin gesproken worden, indien men daarmee bedoelt, dat men in de broedtijd meer Kieviten aantreft op beweide dan op maailand, zulks in tegenstelling tot bijvoorbeeld weer de Grutto. Zo vonden we in de Eempolder bij tellingen op door elkaar gelegen 14 weiden en 22 hooilanden een verhouding van maar liefst 6 op 1 voor de Kievit, teweeggebracht zowel door het bij voorkeur nestelen als voedselzoeken op begraasd grasland.

Voor bovengenoemde langpoot echter bleek deze verhouding 4 op 5 te zijn, dus andersom, hoewel nog tegenvallend, daar de Grutto in lang gras nestelt, bij voorkeur in hooiland, ook wel eens in een lange geilpol van de wei. Maar de duidelijke voorliefde bij het broeden wordt in vermelde cijfers verdoezeld, doordat hij toch liever op wormenrijker weiland voedsel zoekt, hoewel hij daartoe tussen het lange hooigras toch terecht kan. Immers hij peurt als het ware de grond naar wormen af, dit in tegenstelling tot de Kievit, die afwisselend stil staat, luis-

tert (?) en op de prooi afschiet. Bij het halt houden trilt hij wel met een vooruit gestoken poot op de grond, bijna onzichtbaar snel, zoals wij bij pleegkieviten in onze ommurde tuin van dichtbij konden bekijken. Eens, toen wij daarin zaten te zonnebaden, snelde een daarvan tot onze stomme verbazing plotseling van meters afstand op ons af om vlak voor onze voeten van onder het grind een regenworm naar boven te toveren. Het leek bovennatuurlijk, wie weet? Even in dit verband aandacht voor de eveneens langsnavelige Tureluur. Daar onder Bunschoten en Spakenburg telden wij er toen 2 maal zoveel op te maaien land als op weiland, waarbij ook bedacht dient te worden, dat deze roodpoten zich veel minder weerbaar gedragen dan Kieviten en Grutto's. Dat bouwland de laatste tijd in het broedseizoen en ook daarna in de zomer aantrekkelijker wordt voor sommige vogelsoorten heeft zo zijn redenen. In tegenstelling tot het grasland is er thans op de bouwakkers aanmerkelijk minder bedrijvigheid dan vroeger. Zo geeft een vroegtijdige bespuiting met her-

biciden veel minder onkruid, waardoor schoffelen en wieden veelal overbodig wordt. Tevens spaart het gebruik van machines veel handarbeid op het veld uit. Daarbij komt nog, dat ingevolge de ingebruikneming van maai-dorsmachines het graan soms wel een paar weken langer op de akker moet blijven staan, omdat het stro daartoe goed droog moet zijn. Voor jonge vogels, alsmede voor Fazanten, Patrijzen en Kwartels, wordt de schuilgelegenheid daardoor aanzienlijk verlengd. In dezelfde richting werkt de opmerkelijk toegenomen maisverbouw van de laatste jaren. Hiertegenover staat als verliespunt voor zaadeters als de Kneu de niets ontziende verdelging van het landbouwkundig verwenste onkruid, dat voorheen de akkers zo kleurig tooide.

Stappen we nu van het bouwland over naar het grasland. Door de sterke intensivering van de graslandcultuur in verband met de wel zeer verhoogde stikstofgiften is het daar tegenwoordig veel onrustiger dan voorheen het geval was. Meer wisselend gebruik met herhaaldelijk omweiden dan vroeger, toen men naast, meest achter, de standweide het hooiland aantrof, tevens het vaker bemesten en meermalen maaien van korter, dus eiwitrijker, gras voor inkuiling bewerken dat. Veel meer nesten gaan er door verloren. Het gebruik van steeds meer machines, zoals voor de bemesting, maaien, lostrekken en rollen van de zode, maakt het de vogels op grasland wel heel moeilijk bij hun vermenigvuldiging. De boeren op de machines hebben ook minder kijk op de nesten. Heel erg is wel, dat er zo ontzettend veel oude vogels, zoals Patrijzen en Fazanten op het nest, alsook jonge Hazen, die zich zoals aangeboren drukken, onder de afgrijselijke messen van de cyclomaaier verpulverd worden. Het minder lang laten worden van het maaigras verminderd uiteraard ook de schuilgelegenheid, waardoor de sterk in aantal toegenomen

Zwarte kraaien alsook Eksters meer vat krijgen op bijvoorbeeld het patrijzenbroed (D.L.N. 57: 180). Reden te meer om naar de bouwakkers te verhuizen. Daar staat echter weer tegenover, dat naar verluidt het bespuiten met insecticiden van aardappel- en bieteloof rampzalig voor hen kan zijn. Nog dient in dit verband gewezen te worden op de huidige sterke uitbreiding in grasland van het zozeer op hoge bemestingstoestand gestelde tuinonkruid Muur, niet voor niets ook Vogelmuur genoemd, het gehele jaar door groeiend en bloeiend. Vooral onze uitstekende huisweiden van weleer met hun verworven goed gesloten grasmat worden ermee vergeven (D.L.N. 74: 8-12). Dergelijk muurrijk weiland trekt uiteraard wel meer vogels, die op smakelijk onkruidzaad belust zijn.

Gezien het voorafgaande is het welhaast verbazingwekkend, hoezeer de Kievit zich veelal nog weet te redden, dit door zich wonderwel aan te passen, ook aan benarde omstandigheden. Enige staaltjes hiervan mogen zulks aan het eind van dit verhaal voor u verlichten.

Gedurende beide laatste maanden van het vorige jaar, toen hier alles nog droop van de kille regen, zwierven we lustig rond in het almaar zonnige en uitgedroogde Spanje en dachten niet aan Kieviten. Veeleer waren wij vol van de daar nog zo laat aanwezige Distelvlinders, Boerenzwaluwen, Grauwe vliegenvangers en Koereigers, alsook van de Kaffergierzwaluwen, schitterende Blauwe eksters, Vale gieren, Keizerarend en wat dies meer zij. Maar ziedaar: op die zoele 22e dag van slachtmaand, druk bezig zijnde met het tellen van vogels en vlinders in het suikerrietland bij Churriana, zagen we vandaar tot onze grote verrassing vanuit het noordoosten een troep van 34 Kieviten neerdalen op het bij uitzondering fris groene gras tussen twee landingsbanen van het vliegveld Malaga in. Zij trokken zich vervolgens

niets aan van het vlakbij met donderend geraas opstijgende vliegtuig. Hier tegenover bleken ons in het schietgrage Frankrijk de vogels zoveel te meer argwaan te hebben voor stilstaande auto's, van waaruit toch maar al te vaak veel minder luid geknal het moordende lood van loerende jagerslui begeleidt.

Van de verre Costa del Sol naar onze Veenkoloniën! Daar stuitten wij enige jaren geleden bij het „blokken” op landlieden, die bezig waren de grond tussen de op rijen gegepote aardappelen op te hogen. Daarbij konden nesten kievitseieren zonder bezwaar verlegd worden. Nog dichterbij huis broeden er tegenwoordig Kieviten tot vlakbij de randflats van de landbouwhogeschoolstad, zelfs op proefveldjes tussen twee instituten in, alsmede op de Wageningse Eng, op het zandbouwland waar zij voor enkele tientallen jaren nog niet nestelden. Vooral bij droogte komen daar de belendende brede gazons tussen de herenhuizen van de Sahara op de Wageningse Berg uitstekend te pas om hen op de been te houden (fig. 2). Een van de landbouwers vertelde ons, dat er op zijn akker wel vier paren Kieviten broedden, waarbij hij het meemaakte, dat een der vogels gewoonweg op het nest bleef zitten toen hij aan het spuiten was.

Het volgende ergerlijke voorval voltrok zich op de 13e mei van vorig jaar op een met een graszaadmengsel ingezaaid land in het eigen Betuwse dorp Heteren, juist toen wij er weer eens de grote vogelronde liepen. Er broedden daar al geruime tijd drie stel Kieviten. Onderweg erheen hadden we ons al afgevraagd of er al jongen zouden zijn. Maar toen zagen wij het vanaf de Rijndijk gebeuren! Daar daverde een logge eg-rolmachine over het veld met een landarbeider er bovenop. Een broedende Kievit meer naar de kant zagen we er nog voor wegvliegen, waarna het verpletterende gewicht recht afging

Fig. 3. Kievit bij tegel met stukjes vlees. Foto Ir. Th. A. de Boer.

op een andere. Midden op het land bleef deze almaar op het nest zitten, totdat hij er vlak voor tot onze opluchting dan toch maar op de wieken ging. En nu komt de „happy end”: geheel tegen onze verwachting in gingen deze halsstarrige Kieviten het daar toch maar weer proberen. Bij de volgende rondes van 26 en 30 mei zaten er als vanouds weer drie Kieviten op het nest. Al naar het spreekwoord „De aanhouder wint” ging het dus ook hier uiteindelijk goed. Op 18 juni werden bij een rondgang over het veld de nesten bekeken: in alle drie lagen er eieren, ook was er het eerste jong. Op de 22e zagen we daar op drie verschillende plaatsen twee donsjes. Kennelijk is de Kievit niet gauw uit het veld geslagen!

Ten slotte dan nog enkele treffende ervaringen, indertijd in onze tuin in het hart van Wageningen opgedaan met verwond geraakte Kieviten, die na volledig herstel weer de vrijheid verkregen. Een ervan, die bij ons de winter overbleef, poogde aanvankelijk niet weg te vliegen, nadat zijn behandelde kapotte vleugel afdoende genezen was. Evenwel, de lente eenmaal in het land zijnde, ging hij ijverig vlieg oefeningen maken, waarna hij op een mooie dag opsteeg en zich bij

een overtrekkende troep soortgenoten aansloot. Tijdens zijn verblijf bij ons placht hij tegen het vallen van de avond uit eigen beweging naar de schuur te gaan, waar hij dan 's nachts wel raad wist met zijn mondvoorraad. Uiteraard moest hij er in het begin wel enige keren behoedzaam heen gedreven worden. Geheel anders was zijn gedrag als er een kat op de hoge ommuring verscheen. Dan ging hij niet naar de afzonderlijk staande schuur, maar trok zich uit veiligheidsoverwegingen luid schreeuwend via de bijkeuken in huis terug. Roepen ging hij ook bij de invallende vorst, wanneer de wormen dieper in de grond kropen. Dat was dan het teken voor ons meer vers paardenvlees te halen (fig. 3). Tezelfdertijd verhuisden dan buiten in ons telgebied van het Bin-

nenveld de aldaar pleisterende Kieviten van de hoger gelegen buitenkanten naar het vochtigere, dus langer warmte behoudende, gedeelte langs de Grift.

Een latere logeergast van dezelfde soort kon niet zo goed overweg met het hinderlijk aan de snavel vastklevende verse vlees. Maar ziedaar: op een goede dag liep hij er plotseling mee naar het drink- en baadvijvertje vlak bij huis, liet daarna het stukje vlees in het water vallen, waarna het wel gemakkelijk opneembaar bleek. Deze oplossing van de moeilijkheid werd daarna geregeld toegepast. Dergelijke snuggerheden, alleszins dienstig bij de aanpassing, maakten wij in nog sterkere mate bij andere huisgenootvogels als Zwarte kraaien en een Putter mee. Maar daarover een volgend maal.

Bosgierstgras (*Milium effusum*) op Vlieland, nieuw voor het Waddengebied

G. TH. DE ROOS

(Landbouwhogeschool, afd. Natuurbeheer, Wageningen)

(Med. nr. 115)

Dit jaar werden door mij op Vlieland twee groeiplaatsen ontdekt van het Bosgierstgras (*Milium effusum* L.). De groeiplaatsen bevinden zich in twee naast elkaar gelegen bosvakken op Oost-Vlieland. De ene vindplaats ligt in een gemengd loofhoutcomplex met Sitkasparren (vak 3C), de andere in een opstand met vrijgestelde Zomereiken (vak 3G). Vak 3C is 1,585 ha groot en vak 3G 1,95 ha.

Westhoff (14), Holkema (4), Vuyck (13), De Vries (12), Gremmen en Kremers (2), en Mennema en Van Ooststroom (10) vermelden de soort noch voor Vlieland noch voor de andere Waddeneilanden.

Voorgeschiedenis van vak 3C.

Het boscomplex in dit vak bevindt zich in een betrekkelijk hoog gelegen duinpan. De grond werd in 1914 geploegd, geëgaliseerd en bezaaid met lupinen. Het volgende voorjaar werden gras- en klaverzaden uitgezaaid met haver als dekvrucht. De haver gaf een ruime oogst, het grasland heeft niet beantwoord aan de verwachtingen die ervan gekoesterd werden. Het land is geruime tijd verhuurd geweest; het laatst aan de pachter van de jacht, die het als voerakker gebruikte. In 1935 is het uit de pacht genomen. Aangezien er op ca. 80 cm een harde veenlaag aanwezig was, is dit perceel in